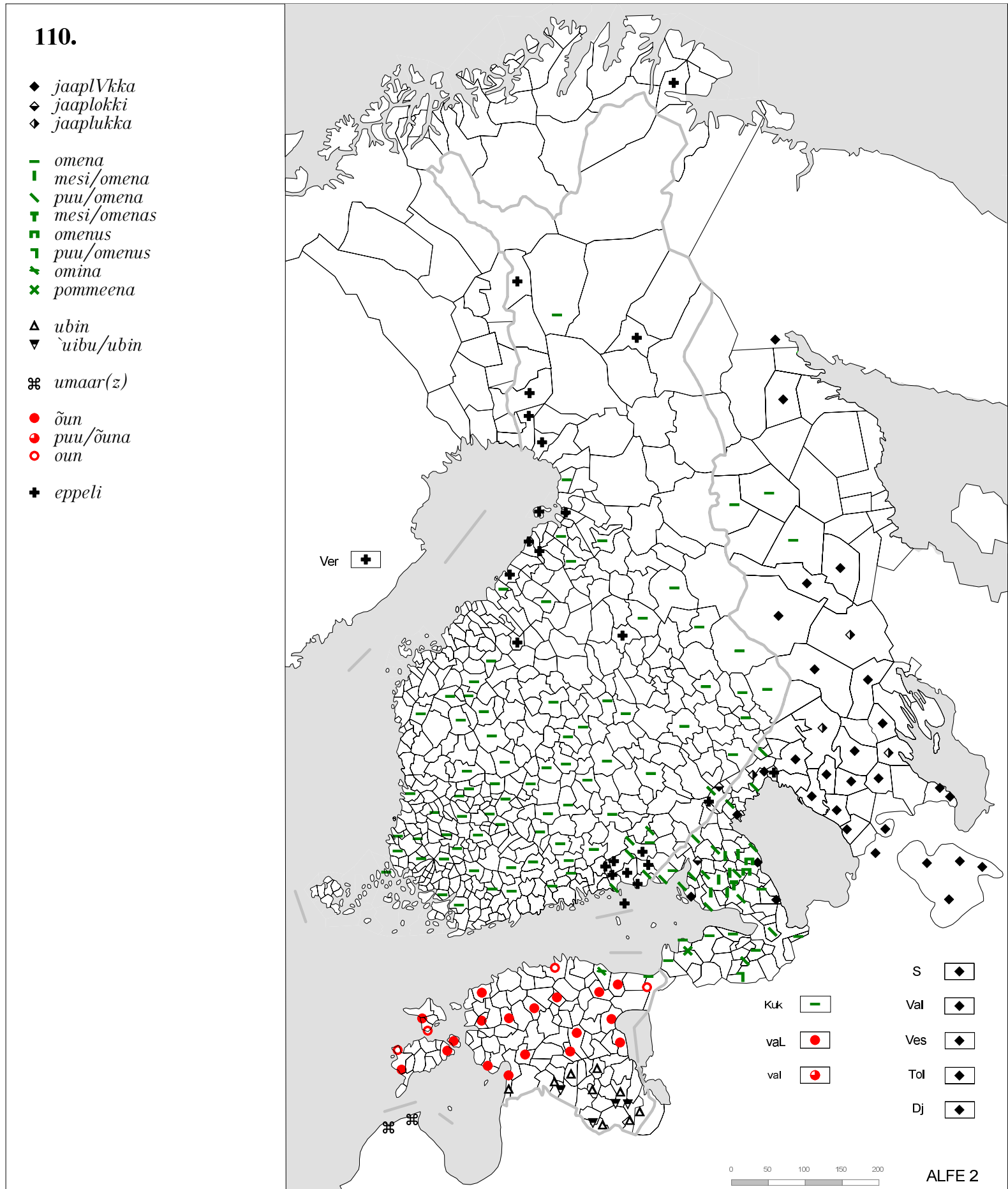

omena; õun

110. omena; õun

Kartassa 110 esitetään omenan nimitykset. Ne ovat haaraumia laajalle levinneestä ja kielestä toiseen kulkeutuneesta kulttuuri-sanueesta, jonka lähtöpaikkana pidetään Hindukušin ja Tadžikistanin hedelmällisiä seutuja (Joki 1963: 134–142).

Omenan nimityksissä on paljon horjuvuutta (esim. su *omena*, *omenus*, *omennus*, *omppo*, *omppu*; va *guna*; vi *õun*, *oun*, *ubin*, *upin*; li *umaar*). Itäisen kieliryhmän *jaablokka* ~ *juoblokka* on lainattu venäjältä, missä *яблоко* < *āblu-* 'omena', vrt. *abolnъ* 'omenapuu' (ks. esim. Joki mts.). Variantit kuvastanevat eriaikaisia ja eri lähteistä saatuja lainoja.

Omena on lauhkean ilmastovyöhykkeen perusedelmä. Luonnonvarainen metsäomenapuu kasvaa suuressa osassa Eurooppaa, ja jo neoliittisen kivikauden asukkaiden tiedetään paikoin nauttineen sen happamia hedelmiä etenkin kuivattuina. Omenan viljelykin on vanhaa: Kaukasuksella ja Kaspianmeren ympäristössä se alkoi jo n. 5 000 vuotta sitten. Pohjolaan viljely levisi luostareiden puutarhojen mukana 1100-luvulta alkaen, Suomeen sekä idästä (Venäjältä ja Baltiasta) että lännestä (Ruotsista ja Saksasta) 1400–1550-luvuilla. Suotuisilla paikoilla omena menestyy Oulun–Kajaanin linjalle asti. (Ks. esim. Suomalainen tietosankirja 6; Joki 1963; Aapala 2004.)

jaaplvkka su *jaaplakka* HeiJ Koiv Sak Kurk, *jaaplokka* KanJ PyhVI Sor Harlu Imp Vuole || kaV *juoblokka* Kn Kst Tk R Tol S, *jablokka* Oj, *jiablokka* Oj, *jiablokka* Ves, *joablokka* Val, *duablokka* Juj, *d'oablokka* Prj, *juoblok* Dj, *sadu/juablokka* Tol; *juablokka* SuiK (KKS) || kaA *juablokku* Sal A Pr, *joablokku* Vielj, *jaablokku* Kls, *d'aablokku* Pr, *jiablokko* Kar || ly *duablokka* Koik, *d'ablok* Kuj || ve *d'ablok* (g. *d'ablokan*) Štj Kask, *gablok* (g. *gablokan*) VI Šim, *jablok* (g. *jablokan*) Jä Sod

jaaplokki su *jaaplokki* Viip, *jaaploki* Pari
jaaplukka su *jaaplukka* Sor Jaak || kaV *joblukka* Pa; *joablukka/puu* Suoj (KKS) || ly *d'abluuk* Hj

omena su *omena* tav. || kaV *omena* U Vn Jyj || in *omena* ~ *ommeena* || va *omena* Kuk || viP *omena* Vai

mesi/omena su *mesi/omena* KARE:n etelä- ja keskiosa, KAR:n eteläosa

puu/omena su *puu/omena* KYM KARE-K INK PälJ

puu/omena-nimitystä käytetään erotukseksi perunaa tarkoittavasta *omenasta*. Samalla alueella 'peruna' myös *maa/omena* (ks. kartta 111).

mesi/omenas su *mesi/omenas* ValJ; lisäksi *mesi/omenas/puu* Kive 'omenapuu'

omenus su *omenus* Sak PyhVI; lisäksi *omenus/puu* Kive 'omenapuu'

puu/omenus su *puu/omenus* Kop; lisäksi *puu/omenus/puu* Kel 'omenapuu'

omina viP *omina* VNg

pommeena in *poŋmeena* Soi

omena-sanana variantteja erityisesti lastenkielessä tai leikillisessä puheessa ovat lisäksi su *olppu*, *omo*, *omppo*, *omppu*, *omsko*, *omsku*, *omu*. Pohjoisviron *omina* VNg on kirjattu vuonna 1927, ja tieto on merkitty harvinaiseksi.

ubin viP *ubin* (g. *ubina*) Hää || viE *ubin* (myös *upin*, *upin*; g. *ubina*, *ubine*) M T Har Plv Vas Se

uibu/ubin viE *uibu/ubin* (myös *-upin*, *-upin*) Krk Har Plv Vas

umaar(z) li *umaarz* liI, *umaarz* liL liI

õun va *õuna* vaL || viP *õun* (myös *õun*; g. *õuna*, *õuna*, *õõna*, *õuna*) Lüg S L K I

puu/õuna va *puu/õuna* vaI

oun viP *oun* (myös *ouna*; g. *ouna*, *ouna*) Kuu Vai Khk Emm

Kihelkonnassa ja Emmastessa *oun* kuuluu vanhempaan murrekieleen.

Jotta perunat (*maa/õuna*) ja omenat voitaisiin erottaa, on pohjoisvirossa käytetty yhdyssanoja: *puu/õun* (myös *-õun*) Phl Vig Ksi, *õmbu/õun* Mih, *õumbu/õun* Mih Khn.

eppeli su *eppeli* Kymi HaaS Anj Sip Vehk Luu VirL Mieh Pari Harlu Iis, *äpyli* Hals KalJ Pat Raa Oulu Hai Pelk Kemi Vara ATor YTor Muon, *äpylä* Kemi VER

eppeli-pesye on tullut suomeen ruotsin (< ru *äppel*) kautta. Levikki asettuu Suomen ruotsalaismurteiden tuntumaan lukuun ottamatta PohP:ta. Kymijoen suun eteläpuolinen kiinteä levikkialue on suoraan ruotsalaismurteiden alueen jatkoa. Luoteis-Laatokan yksittäiset esiintymät voivat olla vanhoja viikinkien idäntien heijastumia.

omena; õun

Apfel

Die Bezeichnungen für den Apfel dürften auf einem weit verbreiteten und von einer Sprache in die andere gewanderten Kulturwort beruhen, als dessen Ausgangspunkt die fruchtbaren Gegenden von Hindukusch und Tadschikistan angenommen werden. Sprachwissenschaftlich ist in den Bezeichnungen des Apfels große Unregelmäßigkeit festgestellt worden (z. B. finn. *omena, omenus, omennus, omppo, omppu*; wot. *õuna*; estn. *õun, oun, ubin, upin*; liv. *umaar*). *jaaplokka ~ jaablokka ~ juoblokka* der östlichen Sprachgruppe ist aus dem Russischen entlehnt, wo *яблоко* < *āblu-* ‚Apfel‘. Es wird die Meinung vertreten, die Varianten weisen auf verschiedene Entlehnungszeiten und Quellen hin.

яблоко

Именования яблок распространяются из языка в язык и являются культурными словами, источником которых считают обильные яблоками области Таджикистана и Гиндукуша. Языковеды отмечают в именовании яблок много неустойчивости (напр. финское *omena, omenus, omennus, omppo, omppu*; водское *õuna*; эстонское *õun, oun, ubin, upin*; ливское *umaar*). Слово *jaaplokka ~ jaablokka ~ juoblokka* восточной языковой группы < русское *яблоко* < *āblu-*. Можно предположить, что варианты указывают на заимствования, полученные в разное время и из разных источников.

VR

